

ПРЕГЛЕД / ОБЗОРЫ И РЕЦЕНЗИИ / SURVEY AND BOOK REVIEWS

Веселка Желязкова (София, България)

ЧАРЛЗ ГРИБЪЛ НА 70 ГОДИНИ

На 10 ноември 2006 г. видният американски славист и българист професор Чарлз Грибъл навърши 70 години. Приносните му научни трудове в областта на палеославистиката и съвременните славянски езици, активната му организаторска и преподавателска дейност, работата му като редактор и издател и не на последно място изключителната енергия, с която той популяризира славянските езици и култури по света, му спечелиха име на забележителен учен, признат в САЩ и в Европа.

Чарлз Грибъл е роден през 1936 г. в гр. Лансинг, щата Мичиган. Получава бакалавърска степен по славянско езикознание в Университета на Мичиган в гр. Ан Арбър (1957 г.), магистърска степен по славянски езици и литератури в Харвардския университет (1958 г.), след което специализира в Московския държавен университет (1960–1961). По това време е член на почетните общества на най-изтъкнатите американски студенти – „Фай Бета Капа“ (Phi Beta Kappa) и „Фай Капа Фай“ (Phi Kappa Phi); отличен е и с най-престижните стипендии в САЩ – тези на фондациите „Удроу Уилсън“ и „Фулбрайт“. В Харвард Ч. Грибъл се среща с двама големи учени слависти – Хорас Лънт и Роман Якобсон, които събуждат у него интереса към медиевистичните изследвания и го окуражават в първите му занимания в тази област. Х. Лънт става и научен ръководител на неговата докторска дисертация, посветена на езиковите проб-

леми на Виголексинския сборник, руски ръкопис от края на XII в., която Ч. Грибъл защитава през 1967 г. Професионалния си път като университетски преподавател той започва още през 1957 г. Отначало води курсове по английски език в Университета на Мичиган, а след това, по време на аспирантурата си в Харвардския университет, преподава руски език (1959–1963). От 1961 до 1968 г. работи като асистент по руски език и ръководител на езиковата лаборатория в Университета Брандайс в Бостън. Като асистент по славянски езици в Университета на Индиана в гр. Блумингтън (1968–1975), където е и заместник-ръководител на Катедрата по славянска филология (1968–1970), Ч. Грибъл съсредоточава усилията си върху разработването на методи за преподаване на славянски езици, като ръководи специална програма. През 1975 г. започва работа в Държавния университет на щата Охайо в Кълъмбъс, отначало като доцент, а от 1989 г. като професор. В продължение на няколко години той е ръководител на Катедрата по славянски и източноевропейски езици (1990–1996). Чете теоретични курсове с широк диапазон – по съвременен руски език, история на руския език, сравнително славянско езикознание, средновековни славянски текстове, южнославянско езикознание, култура и литература на южните и западните славяни. Освен руски език, преподава още старобългарски, съвременен български, сърбохърват-

ски, словенски и чешки език. Провежда различни семинари по славянско езиковедство, организатор и ръководител е на студентски групи за езиково обучение в бившите СССР и Югославия.

През 1966 г. в гр. Кеймбридж, Масачузетс, Ч. Грибъл основава международно признатото издателство „Славика“ (Slavica Publishers), на което е президент и главен редактор до 1997 г. Неговата професионална характеристика не би била пълна, ако не споменем поне някои от многобройните постове, които той е заемал: президент на Асоциацията по българистични проучвания в САЩ (2001–2003), член на редакционния съвет на списание *Palaeobulgarica* (от 1992 г.), основател и главен редактор на списание „*Folia Slavica*“ (1977–1988), първи изпълнителен секретар на междууниверситетския съвет по източноевропейски езикови програми на САЩ (1973–1974), член на Американския комитет на Международната асоциация за изучаване на Югоизточна Европа (1980–1985), консултант към Центъра по приложна лингвистика във Вашингтон по различни проекти (от 1970 г.). Активно участва и в работата на Американската асоциация за югоизточноевропейски проучвания като член на консултативния съвет, редактор на бюлетина, издаван от тази асоциация и член на различни комитети (1974–1979; 1994–1996).

Ч. Грибъл е учен с разностранни интереси. Важна част от неговата научна дейност заема изследването на славянската ръкописна традиция на Житието на св. Нифонт. Той установява, че това житие е представено в три групи ръкописи. Едни от тях съдържат пълното житие, други – откъси от него, но без да го представят като цяло, а единствено във Виголексинския сборник намираме кратка версия на житието. След обстоен анализ на правописа, морфологията, синтаксиса и лексиката Ч. Грибъл доказва, че макар да е запазено предимно в руски преписи, Житието на Нифонт възхожда към южнославянски оригинал. Много важно е заключението му, че кратката версия във Виголексинския сборник не е превод от крат-

ката гръцка версия, а е съкращение и адаптация на пространната славянска версия и че е възникнала през XI или началото на XII в. в България¹. Интересът към славянската култура и фолклор кара Ч. Грибъл след време да се върне към Житието на Нифонт от Виголексинския сборник, тъй като в него е засвидетелствано най-ранното описание на народния обичай *русалии*. Авторът преосмисля първоначалните си изводи за времето на появата на кратката версия и обосновава мнението, че тя е възникнала в България през първата половина на X в.² Тези изводи той потвърждава още веднъж след подробни текстологически съпоставки на кратката версия с пространната, съдържаща се в сръбски ръкопис № 472 (от XIV в.) от сбирката на Хилендарския манастир³.

Трябва да подчертаем и приноса на Ч. Грибъл за проучването на клитиките в старобългарския език. В доклада си на Втория международен конгрес по българистика в София през 1986 г. той посочва изключителната сложност на проблема и поставя някои важни методологически въпроси, като подчертава необходимостта от преразглеждане на редица теоретични постановки за старобългарския език и нуждата от нови и по-добри издания на славянските ръкописи⁴. Две години по-късно, на Десетия международен конгрес на славистите, Ч. Грибъл разглежда данните за

¹ G r i b b l e, Ch. Origins of the Slavic Short Version of the *Life of Nifont*. – International Journal of Slavic Linguistics and Poetics, 17, 1974, 9–19.

² G r i b b l e, Ch. Earliest Slavic Attestations of the Custom of *Rusali*. – *Palaeobulgarica*, 13, 1989, № 2, 41–46.

³ G r i b b l e, Ch. Relationships between the *Zhitie Nifonta* in *Hilandar Manuscript Number 472* and in Other Manuscripts. – In: *Studies of Medieval South Slavic Manuscripts*. Belgrade, 1995, 121–125.

⁴ G r i b b l e, Ch. Some Methodological Observations on the Question of Clitic Order in Old Bulgarian. – Във: *Втори международен конгрес по българистика. Доклади*. Т. 21. Кирилومتодиевистика. Симпозиум. С., 1989, 87–92.

реда на глаголните и местоименните клички в подбрани старобългарски и източнославянски текстове, при това, по отношение на източнославянските ръкописи, той разграничава явленията в оригиналните текстове от тези в текстовете, преписани от южнославянски оригинали. Направеният анализ показва, че през разглеждания период, макар и да съществуват редица специфични разлики, системата и редът на клитиките в старобългарския и староруския език не се различават фундаментално⁵.

Ч. Грибъл се интересува и от историческия развой на славянските езици. Така например той търси причините за появата на окончанието за мн.ч. *-ы* при съществителните имена от ср.р. в руския език и стига до изводите, че това явление е започнало още през XVI в., резултат е от редица фонетични и морфологични фактори и е тясно свързано с редица други промени в системата на езика⁶. Ч. Грибъл разглежда и промените на ятовата гласна след йота⁷, проследява процеса на изпадането на еровите гласни в ранните източнославянски ръкописи⁸. Извън обсега на проучванията му не остават и етимологията⁹, и проблемите на съвременните

южнославянски езици¹⁰. Той е автор на две статии, посветени на славянските езици, в *Encyclopedia of Modern East Europe 1815–1989*, излязла през 2000 г. в Ню Йорк, на статия за старобългарския език в *Encyclopedia of Linguistics* (Ню Йорк, 2005) и на четири статии за южнославянските езици в *Microsoft Encarta Encyclopedia* (1996–2006). Безспорен интерес предизвикват и изследванията на Ч. Грибъл, посветени на изучаването на българския език в САЩ и на проблемите на славистичните изследвания¹¹.

Немалка част от научната продукция на Ч. Грибъл естествено е свързана с неговата преподавателска дейност. Възгледите си за обучението по славянски езици той разкрива на конференция, посветена на рядко преподаваните езици, както и в редица образователни документи¹². Особено трябва да подчертаем неговия принос при подготовката на специалисти-българисти.

⁵ G r i b b l e, Ch. On Clitics in Old Bulgarian and Old Russian. – In: American Contribution to the Tenth International Congress of Slavists. Vol. 1 (Linguistics). Columbus, 1988, 191–198.

⁶ G r i b b l e, Ch. The Rise of the Russian Neuter Plural in /i/. – In: Papers in Slavic Philology in Honor of James Ferrell. Michigan, 1977, 112–120.

⁷ G r i b b l e, Ch. On the Change of Jat' to E after Jot. – In: Lubi Slovenci. A Festschrift to honor Rado L. Lencek (= Slovene Studies. Vol. 9, № 1–2). Ljubljana, 1987, 101–104.

⁸ G r i b b l e, Ch. Omission of the Jer Vowels in Early East Slavic Manuscripts. – *Russian Linguistics*, 13, 1989, 1–14.

⁹ G r i b b l e, Ch. Slavic **bykъ* 'Bull'. – *Linguistics*, 113, 1973, 53–61; G r i b b l e, Ch. Serbo-Croatian and Slovenian Dekla 'Maiden'. – In: *Xenia Slavica: Papers Presented to Gojko Ruzičić*. The Hague, 1975, 49–54.

¹⁰ G r i b b l e, Ch. Commentary on Articles by Kenneth E. Naylor and Damir Kalogjera. – In: *Sociolinguistic Problems in Czechoslovakia, Hungary, Romania, and Yugoslavia* (= *Folia Slavica*. Vol. 1, № 3). Columbus, 1978, 487–491; G r i b b l e, Ch. The Spelling of Macedonian [f]. – In: *Balkan and Slavic Linguistics. Working Papers in Slavic Studies*. Vol. 2. Columbus, Ohio, 2003, 77–80.

¹¹ G r i b b l e, Ch. Bulgarian Linguistics and the Study of the Bulgarian Language in the United States. – In: *Culture and History of the Bulgarian People Their Bulgarian and American Parallels*. Pittsburgh, 1982, 181–186; G r i b b l e, Ch. The Study of the Bulgarian Language and Bulgarian Linguistics in the United States of America. – В: *Първи международен конгрес по българистика. Доклади. История и съвременно състояние на българистиката*. Т. 1. С., 1982, 231–241; G r i b b l e, Ch. Scholarly Publishers in Slavic Linguistics, Or Why I Would Rather See Than Be One. – *Journal of Slavic Linguistics*, 3, 1995, № 2, 221–238.

¹² G r i b b l e, Ch., L. T w a r o g. Slavic and East European Languages. – In: *Material Development Needs in the Uncommonly-Taught Languages, Priorities for the Seventies*. Washington, 1975, 66–70; G r i b b l e, Ch. Priorities for the Slavic Languages. – *Educational Resources Information Center (ERIC)*, 1975.

Заедно със съпругата си Любомира Парпулова-Грибъл той е автор на 14 учебника (общо над 2000 страници) по съвременен български език на всички езикови равнища¹³. Ч. Грибъл обогатява преподаването и в методично отношение – той представя концепция за обучение на руски говорещи студенти на български и на сръбохърватски, основаваща се на техните познания по руски език, която се оказва много успешна¹⁴. През 1987 г. излиза негова книга, в която граматичната структура на българския език е описана в съпоставка с тази на руския, като е обърнато внимание пре-

ди всичко на особеностите, по които българският и руският език се различават – например системата на миналите времена и наличието на определителен член. Граматичният материал е последван от упражнения, подбрани откъси от българската литература, четива за България и българската култура, аотирана библиография на речници, граматика и хрестоматии и дори кратък обзор на българския правопис до 1945 г.¹⁵

Важна теоретична и практическа стойност за изучаващите руски език има книгата на Ч. Грибъл, посветена на руското словообразуване, излязла през 1973 г. и преиздадена през 1982 г.¹⁶ Изключително полезен за студентите-русисти в САЩ и за всички, които четат руска литература в оригинал, е и речникът от тълковен тип (като тълкуванията са дадени на руски език), изработен въз основа на 22 произведения от руската литература от XVIII в. В него са включени само думи и значения, които не съвпадат с тези в съвременния руски език, както и географски имена, имена на личности и понятия от митологията¹⁷.

Неразделна част от научната дейност на Ч. Грибъл е работата му като редактор и съставител на редица научни книги, по-голямата част от които с палеославистична насоченост. На първо място би трябвало да отбележим хрестоматията по история на руския език, която съдържа текстовете от XI до XV в., придружени от бележки, таблици на староруското склонение и спрежение, илюстрации и подробен речник¹⁸, значително разширена и ре-

¹³ Gribble, Ch., L. Parpulova - Gribble. Elementary Bulgarian 1. Manual for Individualized Studies. Learning Packet Manual. Columbus, 1984; Elementary Bulgarian 1. Manual for Individualized Studies. Instructor's Manual. Columbus, 1984; Elementary Bulgarian 2. Manual for Individualized Studies. Learning Packet Manual. Columbus, 1985; Elementary Bulgarian 2. Manual for Individualized Studies. Instructor's Manual. Columbus, 1985; Intermediate Bulgarian 1. Manual for Individualized Studies. Learning Packet Manual. Columbus, 1985; Intermediate Bulgarian 1. Manual for Individualized Studies. Instructor's Manual. Columbus, 1985; Advanced Bulgarian 1. Manual for Individualized Studies. Learning Packet Manual. Columbus, 1987; Advanced Bulgarian 1. Manual for Individualized Studies. Instructor's Manual. Columbus, 1987; Advanced Bulgarian 2. Manual for Individualized Studies. Learning Packet Manual. Columbus, 1987; Advanced Bulgarian 2. Manual for Individualized Studies. Instructor's Manual. Columbus, 1987; Reading Bulgarian 1. An Advanced Course. Manual for Individualized Studies. Student's Manual. Columbus, 1990; Reading Bulgarian 1. An Advanced Course. Manual for Individualized Studies. Instructor's Manual. Columbus, 1990; Reading Bulgarian 2. An Advanced Course. Manual for Individualized Studies. Student's Manual. Columbus, 1992; Reading Bulgarian 2. An Advanced Course. Manual for Individualized Studies. Instructor's Manual. Columbus, 1992.

¹⁴ Gribble, Ch. Serbo-Croatian for Slavists with a Knowledge of Russian or Another Slavic Language. – In: Serbo-Croatian Teaching Materials Project. Working Papers. Vol. 1. New York, 1984, 12–17.

¹⁵ Gribble, Ch. Reading Bulgarian through Russian. Columbus, Ohio, 1987. 181 p.

¹⁶ Gribble, Ch. Russian Root List with a Sketch of Russian Word Formation. Cambridge, MA, 1973. Second edition, 1982. 56 p.

¹⁷ Словарик русского языка 18-го века / A Short Dictionary of 18th Century Russian. Cambridge, MA, 1976. Repr., 1987. 103 p.

¹⁸ Readings in the History of the Russian Language, 11th to 15th Centuries. Cambridge, MA, 1964. 128 p.

дактирана няколко години по-късно¹⁹. Ч. Грибъл е редактор и на два сборника със статии, посветени на юбилеите на неговите учители Р. Якобсон²⁰ и Х. Лънт²¹, които съдържат и приноси изследвания по палеославистика. Тук трябва да отбележим и сборника със статии от четвъртата международна хилендарска конференция, състояла се през август 1998 г. в Държавния университет на щата Охайо в Кълъмбъс като част от международното честване на 800 години от създаването на Хилендарския манастир на Атон. Сборникът съдържа 21 статии, посветени на духовните и културните завети на Хилендарския манастир, както и на многобройните въпроси, които поставят ръкописите от неговата сбирка²².

Като учен с голям авторитет, Ч. Грибъл е автор на рецензии на ценни трудове по палеославистика като "Grammaire comparée des langues slaves. T. V" на А. Ваян, "Der älteste serbische Psalter" на М. Алтбауер (1981), "Slavic Scriptures: The Formation of the Church Slavonic Version of the Holy Bible" на Х. Купър (2004), "Russian Historical Grammar. Vol. 1" на В. Кипарски (1981) и редица други.

Чарлз Грибъл ще остане в историята на славистиката и като създател, президент и главен редактор на издателство „Славика“ (Slavica Publishers). Основано от него в Кеймбридж, Масачузетс, през 1966 г., това издателство се превръща във водещо в САЩ и получава международно признание. За 30 години в него са публикувани над 250 книги в областта на сла-

вистиката и на източноевропейските езици и култури, които обхващат лингвистика, история, фолклор, литература, библиография, антологии на средновековни текстове, преводи от славянски езици на английски, учебници и справочници. Тук ще посоча само някои книги на издателство „Славика“, в които се разглеждат палеославистични проблеми. Така през 1975 г. излиза книгата на Ърнест Скатън "Bulgarian Phonology", в която проблемите на българската фонология са разгледани с методите на генеративната лингвистика и която е посрещната с голям интерес от славистите в цял свят. Много ценен е въвеждащият курс по старобългарски език на У. Шмалстиг "Introduction to Old Church Slavic" (1983). Освен граматичен материал този труд съдържа хрестоматия със средновековни текстове и подробен речник към тях. Би трябвало да отбележим и приносното изследване на Т. Карлтон "Introduction to the Phonological History of the Slavic Languages" (1991), в което е обърнато и специално внимание на старобългарския език, мисията на Кирил и Методий, създаването на славянските азбуки, най-ранните славянски ръкописи и т.н. Значителен принос в изучаването на хърватската редакция на старобългарския език е и изследването на А. Корин върху фонетичните, правописните и палеографските особености на Нюйоркския мисал, хърватски глаголически ръкопис от втората четвърт на XV в. ("The New York Missal: A Paleographic and Phonetic Analysis", 1991). През 1984 г. „Славика“ издава сборника "Aspects of the Slavic Language Questions" в два тома под редакцията на Р. Пикио и Х. Голдблат, в който са разгледани различни аспекти на славянските езици от Средновековието до наши дни. Първият том е посветен на старобългарския език и южнославянските и западнославянските езици, а вторият – на източнославянските езици. Сред многото приноси изследвания в този сборник може да обърнем внимание на статиите на Р. Пикио "Guidelines for a Comparative Study of the Language Question Among the Slavs", на Р. Матисен "The Church Slavonic

¹⁹ Medieval Slavic Texts. Vol. 1. Old and Middle Russian Texts. Cambridge, MA, 1973. 320 p.

²⁰ Studies Presented to Professor Roman Jakobson by His Students. Cambridge, MA, 1968. 335 p.

²¹ Studies in Honor of Horace G. Lunt. Part 1 (= Folia Slavica. Vol. 2, № 1–3). Columbus, 1978. 379 p.; Part 2 (= Folia Slavica. Vol. 3, № 1–2). Columbus, 1980. 255 p.

²² Monastic Traditions: Selected Proceedings of the Fourth International Hilandar Conference. Bloomington, Indiana, 2003. 370 p.

Language Question: An Overview (IX–XX Centuries)” и на Х. Голдблат “The Church Slavonic Language Question in the Fourteenth and Fifteenth Centuries: Constantine Kostenecki’s Skazanie izjavljeno o pismenex”. На различни палеославистични проблеми е посветен и сборникът “The Formation of the Slavonic Literary Languages” (1981, под ред. на Дж. Стоун и Д. Уорт). Книгата на М. Матеч и Д. Миливоевич “An Anthology of Medieval Serbian Literature” (1978) съдържа преводи на английски език на редица произведения на средновековната сръбска литература, пространен увод и бележки върху езика на произведенията. Сред безспорните приноси на издателството на Ч. Грибъл трябва да отбележим и сборниците с докладите на американските учени за международните конгреси на славистите в Загреб (1978), Киев (1983), София (1988) и Братислава (1993).

Специално трябва да изтъкнем заслугите на Ч. Грибъл за популяризирането на българския език, литература и култура, както и на постиженията на българските учени. През 1983 г. „Славика“ издава учебник по съвременен български език (авт. М. Хубенова и др.), който съдържа 62 урока, придружени от граматични упражнения и четива предимно от българската литература. През 1988 г. в Кълъмбъс излиза и книгата на Б. Велчева „Праславянски и старобългарски фонологични изменения“ в превод на английски език, като по този начин става достъпна на учените от цял свят. Сред книгите на американски автори, посветени на българския език, култура и литература, бихме могли да изтъкнем монографията на К. Рудин за подчинените изречения в българския език (“Aspects of Bulgarian Syntax: Complementizers and WH constructions”, 1986), изследването на Е. Можейко върху живота и творчеството на Йордан Йовков, както и сборника с разкази на този голям български писател в превод на английски език от бившия английски дипломат Джон Бърнип (1990). Изключително ценен справочник за българската литература от възникването ѝ до наши дни е издадената под редакцията на

К. Блек през 1982 г. “A Biobibliographical Handbook of Bulgarian Authors”, в която са дадени сведения за живота и творчеството на 88 български писатели, списък на техните творби, критична литература за тях, както и данни за преводите на английски език на съответния автор. Книгата е придружена с обширен увод за българската литература. С голям интерес от научната общност е посрещната и библиографията, посветена на южнославянския фолклор, съдържаща сведения за над 7 хиляди публикации на английски, френски и немски език (“South Slavic Folk Culture. A Bibliography of Literature in English, German and French on Bosnian-Herzegovinian, Bulgarian, Macedonian, Montenegrin and Serbian Folk Culture”, 1994).

Издателство „Славика“ издава и четири списания. На първо място тук трябва да споменем “Folia Slavica”, списание за славянско, балтийско и балканско езикознание и филология, на което Ч. Грибъл е създател и главен редактор. От 1977 до 1988 г. излизат осем годишници на списанието, всяка с по три книжки. От 1981 до 1995 г. „Славика“ издава и “The International Journal of Slavic Linguistics and Poetics” (основано от Р. Якобсон, а по-късно негови редактори са Д. Уорт, Е. Станкевич и др.). На страниците на двете списания палеославистичната проблематика заема значително място – разглеждат се въпроси на прабългарската и славянската етимология, старобългарската фонетика и фонология, историята на славянските езици, житията на славянските първоучители, средновековните славянски литератури, ранните славянски ръкописи, византийско-славянските връзки. Публикувани са приносни изследвания на учени от цял свят, в това число и от България. Сред тях са: Б. Велчева, Ъ. Скатън, Вл. Мошин, Р. Пикио, Р. Якобсон, Ив. Дуйчев, М. Алтбауер, Х. Кайперт, Фр. Славски, Д. Бирнбаум, Д. Уорт, Х. Лънт, В. Колесов, Е. Станкевич, Д. Майер, Й. Схакен и редица други. Другите две списания, които „Славика“ издава, са “Oral Tradition”, посветено на народното творчество (от 1986 до 1995 г., ред. Д. Фоли) и “Balkanistica: Oc-

casional papers in Southeast European Studies” (от 1974 до 1982 г., ред. К. Нейлър).

Активната научна, преподавателска, редакторска и обществена дейност на Ч. Грибъл намира достойно признание. През 1985 г. българското посолство в САЩ го награждава с юбилеен медал „1300 години България“ за приноса му в разширяването на отношенията между САЩ и България, а през 1986 г. той получава и юбилейния знак „1100 години от смъртта на св. Методий“. Във връзка със стогодишнината на Софийския университет през 1988 г. Ч. Грибъл е удостоен с Юбилеен медал на синя лента. През 1992 г. получава и наградата за заслуги към американската славистика на Американската асоциация на

преподавателите по славянски и източно-европейски езици. Несъмнено свидетелство за приноса на Ч. Грибъл в областта на проучването и популяризирането на българския език и литература, преподавателската му работа, както и за дългогодишните му усилия за осъществяване на по-тесни и по-резултатни контакти между българските и американските учени са и двете награди, с които го удостоява Управителният съвет на Българската академия на науките – почетната грамота „За заслуги към българистиката“ (2003 г.) и почетен знак „Марин Дринов“ (2006 г.).

Нека пожелаем на професор Чарлз Грибъл здраве и още дълги години плодотворна работа!